

FREDRIK BERGGREN
BJÖRN LINDGREN

Lite ekonomisk teori är icke alldeles värdelöst! Svar till Norström m fl

Den sk Holder-rapporten om effekterna av lägre alkoholpriser och slopat försäljningsmonopol vid Sveriges inträde i EU (Holder *et al* [1993, 1994]) har fått stor politisk uppmärksamhet. Dess första version presenterades på länsvisa presskonferenser där konsekvenserna för respektive län beskrevs, och den används bl a som underbyggnad för en nationell handlingsplan för alkohol- och drogförebyggande åtgärder som lämnats till regeringen.

I vårt inlägg "Ekonomisk analys av missbruk eller missbruk av ekonomisk analys?" (Berggren & Lindgren [1995b]) kritiserar vi Holder-rapporten för att innehålla så allvarliga metodologiska brister att rapporten snarare bör betraktas som ett räkneexempel än som ett dokument med policy-relevans. Vår kritik framfördes i tre punkter och gäller: (a) valet av funktionsform, (b) genomförda punktskattningar samt (c) sättet att analysera tillgänglighets

påverkan på konsumtionen. På samtliga tre punkter saknar rapporten teoretiska och metodologiska överväganden och motiveringar.

Den grupp forskare som utarbetade Holder-rapporten besitter sammantaget en betydande kompetens och innehar gott internationellt renommé för sin alkoholforskning. Det är därför något förvånande när de forskare som har nordisk hemvist, Thor Norström, Orvar Olsson, Ole-Jørgen Skog och Esa Österberg, i sin replik "Vetenskaplig kritik eller stöd för populistiska föreställningar?" (Norström *et al* [1996]) framhåller i uppfattningen att rapporten skulle uppbära policy-relevans och med sådan kraft försöker försvara använda metoder.

Ingenting i vår kritik ändras av den replik som görs i Norström *et al* [1996]. Den kritik som vi framför är tydlig nog i Berggren & Lindgren [1995b], och vi ger oss därför inte in i enskilda detaljer. Vi tycker nämligen inte att *Ekonomisk Debatt* skall vara ett forum för längre utläggningar rörande basal ekonomisk teori och metod. För oss är det självklart att en ekonomisk analys av alkoholkonsumtionen och dess beroende av priser och tillgänglighet explicit måste bygga på den ekonomiska mikroteorin om individens beteende och genomföras med en för ändamålet anpassad tillämpning av modern ekonometrisk metod samt relevanta och pålitliga data. Att ha en solid teoretisk förankring ger stadga åt analysen och möjlighet att på ett tillfredsställande sätt undersöka hur robusta de uppkomna resultaten är. Ett deter-

FREDRIK BERGGREN är doktorand i hälsoekonomi och skriver på en avhandling om alkoholkonsumtionen i Sverige.

BJÖRN LINDGREN är professor i hälsoekonomi och leder ett forskningsprojekt om samhälls-ekonomiska aspekter på alkoholbruk med stöd av Folkhälsoinstitutet. Båda är knutna till de nationalekonomiska och samhällsmedicinska institutionerna vid Lunds universitet.

ministiskt användande av en antagen konsumtionsfunktion – vilket är tillvägagångssättet i Holder-rapporten – kan aldrig bli något annat än ett räkneexempel.

Närsynt beteende kontra rationellt beroende

Inom en modern ekonomisk teoribildning kring beroendebeteende betraktas konsumtionen av en vara som beroendeframkallande eller vanebildande, om en ökning i den nuvarande konsumtionen av varan leder till en ökning av framtida konsumtion. En naturlig följd av detta är att den nuvarande konsumtionen är positivt relaterad till tidigare konsumtion. När det från den nuvarande konsumtionen följer risker att drabbas av olika skador i framtiden, exempelvis nedsatt hälsa, är beroendet att betrakta som skadligt. Exempel på sådana varor är alkohol, tobak och droger.

Individen betar sig närsynt, om han eller hon inte beaktar framtida effekter av sitt nuvarande beteende, när nyttomaximerande konsumtionsbeslut fattas under den nuvarande perioden. Om individen i stället är framsynt och rationell, beaktar individen framtida effekter av nuvarande konsumtion i sitt nyttomaximerande beteende.

Den teoribildning om rationellt beroende som formuleras i Becker & Murphy [1988] har applicerats på konsumtion av tobak och alkohol. Tobak var den första beroendeframkallande varan att analyseras, och delar av teoribildningen har fått stöd, för individdata i Chaloupka [1991] samt för aggregerade data i Becker *et al* [1994].

Beträffande alkohol har delar av teorin om rationellt beroende fått stöd i undersökningar genomförda med individdata (Grossman *et al* [1994], Waters & Sloan [1995]). Grossman *et al* [1994] ger vidare uttryck för att konsumtionen av alkohol tenderar att vara mindre beroendeframkallande än konsumtionen av tobak. När det gäller aggregerade data, rapporteras i Grossman [1993] att stöd inte ges för teo-

ribildningen utifrån använda konsumtionsdata (per capita-konsumtionen av sprit eller per capita-konsumtionen av etanol som beroende variabel), men väl om man använder åldersjusterad dödlighet för skrumplever som proxyvariabel. Enligt Grossman indikerar detta resultat att aggregerade data domineras av måttlighetskonsumenter. Preliminära resultat från en undersökning om rationellt beroende som är genomförd med aggregerade data från Sverige ger emellertid stöd åt delar av teorin (Berggren [1995]). Övriga undersökningar ovan är genomförda med data från USA.

Resultaten från undersökningarna av teoribildningen kring rationellt beroende pekar på att konsumtionen av beroendeframkallande varor påverkas av priset på varan och att den långsiktiga priskänsligheten är större än den kortsiktiga. Prediktioner rörande konsumtionen av alkohol och skatteintäkterna från försäljning av alkoholhaltiga drycker blir därför olika, om man beaktar eller inte beaktar detta resultat. Prediktioner rörande effekterna av höjningar av alkoholskatten ger överskattnings av skatteintäkterna och underskattnings av reduktionen i alkoholkonsumtion, om de använder priskänsligheten från undersökningar genomförda med traditionella modeller som utgår från att individens beteende är närsynt.

Lite ekonomisk teori...

De fyra nordiska alkoholforskarnas replik (Norström *et al* [1995]) andas en viss skepsis vad gäller ekonomisk teori. Det förtjänar kanske därför att påminna om följande klassiska replik, även om den syftar på åtgärder för att bekämpa arbetslösheten och inte alkoholpolitik. Det är från den svenska riksdagens andra kammare år 1932, och det är den socialdemokratiska riksdagsmannen (och senare finansministern) Ernst Wigforss som har ordet: "Jag är så van vid att i denna kammare, när man har svårt att klart bemöta argument, kastas

det ut talesätt om teoretiska resonemang. Jag är övertygad om att det under vissa förhållanden, särskilt då man sysslar med arbetslösheten, icke är alldeles värdelöst att något ha sysslat med ekonomiska teorier."

Vi är övertygade om att samma förhållande gäller när man sysslar med ekonomisk analys av bruket av alkohol, tobak och droger. Holder-rapporten hade sannolikt inte fått den utformning den har om professionella nationalekonomer hade varit inblandade från start. Som vi redovisat i en nyligen publicerad översikt av den ekonomiska alkoholforskningen (Berggren & Lindgren [(1995a)] har svenska nationalekonomer hittills inte engagerats (eller engagerat sig) i särskilt stor utsträckning i forskning och utredningar om bruket av alkohol, även om det finns undantag. Det är enligt vårt förmenande ett misshushållande med resurser att inte i detta sammanhang utnyttja den kunskap som finns hos ekonomerna. Nationalekonomerna har väl beprövad teori och metod för att analysera individers beteende.

Referenser

- Becker, G S & Murphy, K M, [1988], "A Theory of Rational Addiction", *Journal of Political Economy*, vol 96, s 675-701.
- Becker, G S, Grossman, M & Murphy, K M, 1994, "An Empirical Analysis of Cigarette Addiction", *American Economic Review*, vol 84, s 396-418.
- Berggren, F, [1995], "Swedes and Alcohol, An Empirical Analysis of Alcohol Addiction", uppsats presenterad vid Health Economists' Study Group meeting i York 3-5 januari 1996.
- Berggren, F & Lindgren, B, [1995a], "Alkohol - är det något för ekonomer?", *Socialvetenskaplig Tidskrift*, nr 4, s 298-315.
- Berggren, F & Lindgren, B, [1995b], "Ekonomisk analys av missbruk eller missbruk av ekonomisk analys?", *Ekonomisk Debatt*, årg 23, nr 7, s 579-584.
- Chaloupka, F, [1991], "Rational Addictive Behavior and Cigarette Smoking", *Journal of Political Economy*, vol 99, s 722-742.
- Grossman, M, [1993], "The Economic Analysis of Addictive Behavior", i *Research Monograph -25, National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism*, s 91-123.
- Grossman, M, Chaloupka, F & Sirtalan, I, [1994], "An Empirical Analysis of Alcohol Addiction: Results from monitoring the future panels, uppsats presenterad vid the Allied Social Science Associations årsmöte i Washington D C, 6-8 januari 1995.
- Holder, H D, Giesbrecht, N, Norström, T, Olsson, O, Österberg, E & Skog, O-J, [1993], "Assessment of Consequences Resulting from the Elimination of The Swedish Alcohol Retailing Monopoly", Systembolaget, Stockholm.
- Holder, H D, Giesbrecht, N, Norström, T, Olsson, O, Österberg, E & Skog, O-J, [1994], "Effekter av lägre alkoholpriser och slopat försäljningsmonopol", Rapport-serie nr 43, CAN, Folkhälsoinstitutet, Stockholm.
- Norström, T, Olsson, O, Skog, O-J & Österberg, E, [1996], "Vetenskaplig kritik eller stöd för populistiska föreställningar?", *Ekonomisk Debatt*, årg 24, nr 1, s 68-70.
- Nationell handlingsplan för alkohol- och drogforebyggande insatser [1995], Folkhälsoinstitutet.
- Waters, T M & Sloan, F A, [1995], "Why Do People Drink? Tests of the Rational Addiction Model", *Applied Economics*, vol 27, s 727-736.